

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في اسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

דו"ח פעילות שנתי

יוני 2003 – מאי 2004

כתיבה: טל דהן

www.acri.org.il האגודה לזכויות האזרח בישראל

מרכז ארצי: ת"ד 34510, ירושלים 91000, טלפון: 6521218-02, פקס: 6521219-02

סניף תל אביב: רח' נחלת בנימין 75 תל אביב 65154, טלפון: 5608185-03, פקס: 5608165-03

סניף חיפה: שד' הנדיב 9 חיפה 34611, טלפון: 8348876-04, פקס: 8348878-04

תוכן

4.....	דבר יו"ר האגודה .....
7.....	פעילות חינוכית .....
7.....	פעילות במערכת החינוך העברי .....
8.....	פעילות במערכת החינוך הערבי .....
8.....	פעילות חינוכית בקרב כוחות הביטחון .....
8.....	תחום הקהילה .....
10.....	פעילות משפטית וקידום מדיניות מול רשויות ומקבלי החלטות .....
10.....	הזכות לשוויון .....
12.....	זכויות חברתיות-כלכליות .....
13.....	זכויות האדם בשטחים .....
14.....	זכויות האזרחים הבדואים בנגב .....
15.....	מעמד אזרחי .....
16.....	חירויות : הזכות לפרטיות, חופש הביטוי, חופש התנועה וחופש המצפון .....
17.....	אשפוז פסיכיאטרי כפוי .....
17.....	זכויות אסירים .....
18.....	זכויות מהגרי עבודה .....
19.....	פעילות ציבורית .....
19.....	תקשורת .....
20.....	הציבור מוזמן .....
21.....	פניות הציבור .....
21.....	מרכז המידע .....
22.....	בכנסת .....
23.....	הנהלה, צוות ומתנדבים .....

דבר יו"ר האגודה

"... בתוך הצעקות המתגברות ומתארכות... החליט רייה לכתוב את הסיפור הזה המסתיים כאן, כדי שלא יהיה אחד השותקים, כדי ללמד זכות על מוכי הדבר האלה, כדי שישאר לפחות זיכרון של העוול שנעשה להם וההתעמרות שהתעמרו בהם, וכדי לומר בפשטות מה שלומדים בעתות פורענות כאלה: שבני-האדם יש בהם יותר דברים הראויים להערצה מדברים הראויים לבוז.

ועם זה ידע שהכרוניקה הזאת לא תוכל להיות כרוניקה של הניצחון הסופי. היא לא תוכל להיות עדות אלא למה שחייבים היו לעשות ולמה שבלי ספק, למרות הלבטים האישיים והקשים, עוד יהיו חייבים לעשות..."

הדבר, אלבר קאמי

שלום חברים,

דוח זה מסכם עוד שנת פעילות של האגודה לזכויות האזרח בישראל. שנה עמוסה בפעילות משפטית, ציבורית וחינוכית המיועדת להגן על זכויותיהם של מי שנפגעו, להביא לשינוי מדיניות שיבטיח אי פגיעה בזכויות על ידי מוסדות השלטון השונים, לעורר מודעות ציבורית ושיח ציבורי שיקדמו הגנה על זכויות אדם ולפתח מחויבות לשמירה על זכויות בקרב הדור הצעיר ובקרב בעלי תפקידים בשירות הציבורי.

כך פועלת האגודה לזכויות האזרח בישראל בכל שנות קיומה, וכך פעלה גם השנה. הדוח שלהלן סוקר את הפעילות בכל אחד מצירי הפעולה ומביא דוגמאות ונתונים שאפיינו את הפעילות בשנה האחרונה. אני בוחרת להשתמש בבמת המבוא הזו למיקוד תשומת לבכם לשני הנושאים המשפיעים ביותר על עיצוב דמותה של החברה הישראלית - **ההתדרדרות הקיצונית במעמדן של הזכויות החברתיות וההתנערות מאחריות לשמירה על זכויות האדם בשטחים הכבושים**. שני נושאים אלה ריכזו מאמצים רבים בפעילות האגודה בשנה האחרונה ויש להניח שמאמצים אלה ימשכו גם בשנת הפעילות הבאה.

מדיניותה הכלכלית של הממשלה הנוכחית שומטת את הקרקע מתחת לרגלי מדינת הרווחה ומתעלמת מקיומן של זכויות חברתיות. קיצוץ תקציבי הרווחה, הבריאות, החינוך והדיוור הפכו ידיעות על ילדים רעבים, משפחות המאבדות קורת גג והמוני עובדים מפוטרים המצטרפים לשוק מחפשי העבודה לשגרה. הפגיעה בקבוצות חברתיות מוחלשות הפכה למדיניות של "חיסול ממוקד": אמהות חד הוריות, נכים, ילדים הזקוקים לשירותי תמיכה וחינוך ייחודיים, חרדים, קשישים – כל אלה נשארו ללא כל הגנה, בודדים ואף מואשמים במצבם. המדינה התנערה מהמוחלשים בה והטילה עליהם את אשמת חולשתם - ללא כל חמלה, ללא כל אחריות. תגובת החברה הישראלית ראויה לציון: בתי תמחוי וארגוני צדקה וולונטריים חדשים צצו כפטריות אחר גשם. פעילות מבורכת זו, אשר ללא ספק הקלה באופן מיידי על סבלם של אנשים, הפכה את הזכות לחסד.

חוסר היכולת המהותית להגן על זכויותיהם החברתיות של אזרחים מקבוצות מוחלשות מונעת את היכולת להבטיח את מימוש הזכויות האזרחיות ומגדילה את הפערים במדינה שהיא כבר עתה שיאנית פערים. מהו חופש הביטוי למי שאינם יודעים קרוא וכתוב? מהו חופש התנועה לנכה חסר תמיכה סוציאלית?

מימושן של זכויות חברתיות מחייב חקיקה הולמת ומכמתת והקצאת משאבים. היום יותר מתמיד אי אפשר להבטיח את מימושן של הזכויות החברתיות רק באמצעות מחויבות לא-פורמלית, הנשענת על שיח מוסרי-חברתי, הן דורשות הגנה בחקיקת יסוד. הצהרות בדבר סולידריות חברתית והשתתת המערכת הכלכלית בישראל על עקרונות מופשטים של צדק חברתי, תוך הבטחת "הוגנות" ו"נאותות", כפי שנכתב פעמים רבות בעבר בהצעות חקיקה פרטיות בנושאים חברתיים, אינן מספקות עוד ואינן ניתנות להגנה משפטית. עתירתה של האגודה לזכויות האזרח אשר הוגשה השנה לבג"ץ נגד הקיצוץ בגימלאות הבטחת הכנסה, הציפה את הצורך בקביעת סטנדרט "מינימום" של קיום בכבוד, אשר יחייב את רשויות הרווחה של המדינה. צעד זה מבטא את המאבק להיפוך המגמה בה פועלת הממשלה ואין לי ספק כי הוא ינחה את פעילות האגודה גם בשנה הקרובה.

בשם מצב חירום בטחוני ממשיכה המדינה להפעיל מדיניות של הפרה גורפת בזכויות יסוד של התושבים הפלסטינים בשטחים הכבושים. קצרה יכולתי הלשונית מלמצוא שמות תואר הולמים לאזרחות חייהם. מצב בו אין זכות מוגנת: לא הזכות לתנועה, שהרי צומחים להם אין סוף מחסומים בתוך השטחים המפרידים בין יישובים פלסטינים ולא רק בין הפלסטינים לשטח ישראל; לא הזכות לבריאות, שהרי הצבא מקשה על מעבר אמבולנסים בעת תקריות והמחסומים אינם מאפשרים נגישות סבירה לשירותי בריאות; לא הזכות למגורים, שהרי בשנה האחרונה הצבא הרס עשרות בתים אם בעת לוחמה ואם כחלק ממדיניות חישוף, או בשם הצורך להרחבת ציר, והותיר אלפי אנשים חסרי קורת גג; לא הזכות לחינוך, שהרי סגר ועוצר מותיר תלמידים רבים בבתיים או מעמיד אותם בקשיים שאינם סבירים, ומעל לכל אלו מתנשאת ומטילה צל כבד גדר ההפרדה. בתוואי הנוכחי שלה חומה זו יצרה מובלעות וסגרה על חייהם של אלפי פלסטינים. עשרים דקות מכל מרכז בישראל אין יכולת לבני אדם, שאינם בני העם השליט, לקיים חיים אנושיים מינימליים ולנו האחריות.

אחת ההחלטות הראשונות שקיבלה ההנהלה החדשה האגודה, עם תחילת כהונתה ביולי 2003, הייתה לפתוח בפעילות משפטית וציבורית נרחבת כנגד תוואי הגדר: פעילות זו כללה קמפיין ציבורי ותקשורתי רחב היקף להביא לידיעה ומודעות הציבור את חומרת הפגיעה בזכויות אדם, הגשת עתירות עקרוניות ופרטניות במטרה לעצור את הקמת הגדר ולהקטין את העוול כלפי תושבים פלסטינים שנכלאו במובלעות באזורים שונים, פנייה למקבלי החלטות במטרה לגייס את קולם כנגד הגדר ועוד.

אני רואה בבמה זו הזדמנות להפנות את תשומת הלב גם פנימה אל האגודה. הנהלת האגודה השנה ראויה במיוחד לכינוי חדשה, מכמה סיבות: כמחצית מחבריה לא כיהנו בעבר בהנהלת האגודה. היא ייצוגית יותר מבחינה דמוגרפית מאשר קודמותיה; כמעט מחציתה נשים; מספר החברים הפלסטינים בה עלה לשלושה; והיא מגוונת מאוד מבחינת מקצועות החברים בה. נראה לי שלאחר שנה של כהונה, ניתן להבחין ברוח רעננה שכבר נותנת את אותותיה. בשנתיים האחרונות עוברת האגודה תהליך של שיח פנים ארגוני בסוגיות הקשורות בזהות הארגון ובבירור גבולות שיח זכויות האדם. התהליך שהתחיל בחוויה של משבר התפתח השנה לשיח ב"מרחב פתוח" המשותף לצוות העובדים ולחברי ההנהלה. התהליך מאופיין באחריות ובמחויבות הגבוהה של כולם להבטיח את מעמדה של האגודה כארגון זכויות אדם מוביל וברגישות הנדרשת כדי לאפשר את השונות הלאומית-אתנית הראויה לארגון שכזה.

עומס המטלות על האגודה עולה משנה לשנה ותחושת הבדידות קשה. ההכרה בצורך להגן ולשמור על זכויות האדם הולכת ונשחקת לא רק בשדרות השלטון אלא גם בקרב הציבור עצמו. אווירת החרדה והייאוש הקיומי בכל זירות החיים פיתחו עיוורון קולקטיבי כלפי "האחר" אך לא פחות מכך כלפי "אנחנו" עצמנו. זכויות האדם הן העוגן של חברה דמוקרטית הומניסטית ואנחנו חיים היום בהוויה שעוגן זה נשבר.

סיכום פעילות האגודה לזכויות האזרח בישראל מעורר רגשות מעורבים. מצד אחד צער וכאב על עוולות, אי-צדק וסבל מיותר, ומצד שני רגשי תודה על האפשרות להשתייך למעגל של אלו אשר אינם מאבדים תקווה.

אני רוצה לסיים את דברי בהזמנה – מתוך דברי קאמי. אלו מכם הקוראים דוח זה ואינם חברי האגודה, אנא, אל תהיו מן השותקים, הצטרפו אלינו.

אורנה שם טוב

יושבת ראש

חוברת זו סוקרת את פעילות האגודה בשנה החולפת בחלוקה לשלושה מישורי הפעילות העיקריים: המישור החינוכי, המישור המשפטי והמישור הציבורי. בשל האופי האינטגרטיבי של פעילות האגודה, החלוקה של פעילות האגודה בחוברת שלפניכם היא לא פעם מלאכותית, כי לא תמיד אפשר להפריד את הפעילויות על פי חלוקה מוגדרת של מחלקה מסוימת. המשפטנים מקדמים את הפעילות הציבורית, חברי המחלקה לפעילות ציבורית מוסיפים משקל ותנופה לעשייה המשפטית והחינוכית ובמחלקת החינוך משתמשים הן בחומר המשפטי והן בזה הציבורי ככלים בפעילות החינוכית. כל אחת ואחד מעובדי האגודה ומתנדביה שותפים לפעילות בכללותה ותורמים יום-יום לקידום זכויות האדם בישראל.

* * *

פעילות חינוכית

מחלקת החינוך מקיימת סדנאות, הרצאות והשתלמויות בנושא זכויות אדם, בקרב בעלי תפקידים העוסקים בשמירה על זכויות אדם מחד, ומאידך עלולים להשתמש במעמדם כדי לפגוע, במודע ושלא במודע, בזכויותיהם של אחרים: אנשי כוחות הביטחון, עובדי קהילה, וכן מורים ותלמידים במגזר היהודי ובמגזר הערבי. הצוות הקבוע במחלקה מונה חמישה רכזים, ולצידם כ-15 מנחי קבוצות, העובדים כ"פרילנס".

פעילות במערכת החינוך העברי

סדנאות, הרצאות ופאנלים: במהלך השנה התקיימו ברחבי הארץ 44 סדנאות, הרצאות ופאנלים, שעסקו בזכויות של קבוצות ובסוגיות הנוגעות בזכויות אדם, ובהן השתתפו כ-400 מורים ויותר מ-4,200 תלמידי חטיבות עליונות. עובדי מחלקת החינוך העניקו, בטלפון ובפגישות, סיוע וליווי לבתי-ספר ולמרכזי פסג"ה (פיתוח סגלי הוראה), שבמסגרתו נבנו מודלים לשילוב זכויות אדם במסגרות החינוכיות השונות.

לקראת יום זכויות האדם בדצמבר הפיצה מחלקת החינוך לכ-2,000 בתי ספר כרזה בנושא הזכות לחינוך. במהלך שבוע זכויות האזרח התארחו נציגי האגודה בפורום-אינטרנט העוסק בסוגיות חברתיות וענו על שאלות בנושאי זכויות אדם. הדיונים כללו עשרות הודעות ותגובות.

עבודה מול קובעי מדיניות: פעילותה החינוכית של האגודה הוצגה בפני קובעי מדיניות במערכת החינוך בשורה של מפגשים עם בעלי תפקידים במשרד החינוך ובעיריות ועם מנהלי בתי ספר.

פיתוח חומרי למידה: לקראת יום זכויות האדם הורחבה ושופרה המהדורה הניסיונית של חוברת ההפעלות למורה "זכויות או לא להיות". החוברת, המיועדת למורים בחטיבות הביניים ובחטיבות העליונות, שוקה ללמעלה מ-100 בתי-ספר ולכ-50 מרכזי פסג"ה. בימים אלה נאספים משובים מבתי הספר לקראת הוצאת המהדורה הסופית בשנת תשס"ה. כמו כן פותחה תכנית לימודים

בשם "מסע זהות", המיועדת לתלמידי כיתות י', לקראת מעמד קבלת תעודות הזהות. התכנית משווקת בימים אלה לבתי-ספר לקראת שנת הלימודים תשס"ה.

קורס במכללת סמינר הקיבוצים: במסגרת שיתוף פעולה בין מחלקת החינוך של האגודה לבין סמינר הקיבוצים מתקיים זו השנה השנייה קורס שנתי בנושא פיתוח מתודיקה חינוכית מקדמת זכויות אדם. בסמינר משתתפים כ-20 פרחי הוראה משנה ד'.

פעילות במערכת החינוך הערבי

השתלמויות בבתי-ספר: בשנת הלימודים הנוכחית מועברות השתלמויות בנושא "זכויות אדם בתהליך החינוכי" ל-15 קבוצות מורים, כ-20 משתתפים בכל קבוצה. תוכנית ההשתלמות מורכבת מ-14 מפגשים בני 4 שעות כל אחד.

לקראת יום זכויות האדם הבין-לאומי הופצה כרזה בנושא הזכות לחינוך לכ-1,000 בתי-ספר. לקראת יום זה, ולציון מועדים אחרים הקשורים לזכויות האדם (דוגמת יום האישה הבין-לאומי), העניקה מחלקת החינוך ייעוץ וסיוע לעשרות בתי-ספר בתכנון פעילויות בנושא זכויות האדם.

תחרות ציורי ילדים: זו השנה השנייה מחלקת החינוך מארגנת תחרות ציורי ילדים בנושא "זכויות האדם ממבט אישי" לציון יום זכויות האדם הבין-לאומי. ועדה שהורכבה מאמנים ומנציגי האגודה בחרה את 31 הציורים הזוכים, ואלה הוצגו בתערוכה במרכז הקהילתי בכפר יאסיף. באירוע הפתיחה נכח קהל רב של אנשי חינוך, אמנים והורי המשתתפים, והוא עורר עניין בעיתונות הערבית. לאחר מכן הוצגה התערוכה בבתי-ספר שונים ולוותה בפעילויות חינוך לזכויות אדם.

פעילות חינוכית בקרב כוחות הביטחון

השתלמויות בזכויות אדם: בשנה החולפת התקיימו כ-30 סדנאות בהשתתפות מאות שוטרים חניכי קורס שיטור בסיסי, שוטרי בתי מעצר, שוטרי מג"ב וכן סוהרי יחידת נחשון - היחידה למשימות מיוחדות של שירות בתי הסוהר. כן הועבר יום עיון לכל קציני ההדרכה של המשטרה, ובעקבותיו סדנאות ליחידות משטרה במחוז דרום.

"המשימה: זכויות אדם": השנה התחלנו בהפעלתה של תכנית מתמשכת עם סגל פלוגת מג"ב. בחמישה מפגשים עם הסגל הפיקודי של הפלוגה – ממפקד הפלוגה ועד מפקדי הכיתות – נדונו מצבים, שבהם פעילותם מעוררת דילמות הנוגעות לזכויות אדם, והותוו קווים מנחים בסוגיות מרכזיות. הפלוגה אף בחרה נציג לענייני זכויות אדם, שתפקידו להבטיח שמירת רציפות במחויבות אנשי הפלוגה לנושא זה.

תחום הקהילה

סדנאות והרצאות: כ-15 מפגשים וסדנאות נערכו ברחבי הארץ במהלך השנה. השתתפו בהן כ-200 אישה ואיש – מרכזי עבודה קהילתית, רכזים בחברה למתנ"סים, פעילי שכונות, בני נוער ועוד.

פעילותה החינוכית של האגודה בתחום הקהילה הוצגה בפני בעלי מקצוע בשתי הרצאות: האחת בכנס הארצי של העובדים הסוציאליים, והשנייה בכנס בנושא "אנשים מכורים: מבעלי צרכים לבעלי זכויות" שארגנו משרד הבריאות, משרד הרווחה והרשות הארצית למלחמה בסמים.

"לשכה מקדמת זכויות": תכנית לקידום זכויות אזרחיות וחברתיות בקהילה הופעלה בלשכה לשירותים חברתיים של נס ציונה. במהלכה עברו העובדים הכשרה בת 5 מפגשים בנושא זכויות אדם, ואחר-כך ביצעו פרויקטים קהילתיים מקדמי זכויות בשיתוף לקוחותיהם. בתכנית השתתפו כ-40 עובדים סוציאליים, הצוות המינהלי של הלשכה ורכזי מועדוניות לילדים. התוכנית הובילה לשני פרויקטים מקדמי זכויות: עבודה פנים-לשכתית להבטחת זכויות האדם במתן טיפול ושירות למטופלים, ובניית תכנית הכשרה עבור צוות בית-ספרי בנושא זכויות ילדים ואלומות בין ילדים בבית-הספר. במסגרת אותה תכנית הפעילה השנה הלשכה לשירותים חברתיים של שגב שלום קבוצה של בני נוער בדואים בכפר אומבטין בנושא "ספורט וזכויות אדם".

פעילות משפטית וקידום מדיניות מול רשויות ומקבלי החלטות

פעילות המחלקה המשפטית כוללת התדיינויות בפני הערכאות השיפוטיות השונות (רובן בפני בג"ץ), ופעילות משפטית ציבורית, מחוץ לכותלי בית המשפט, הכוללת: השתתפות בדיונים של ועדות הכנסת; יוזמות חקיקה; הגשת חוות דעת מקצועיות וניירות עמדה לקובעי מדיניות; פניות לרשויות המדינה והשתתפות בכנסים, בפורומים ציבוריים ובקואליציות של ארגונים. כמו כן מופיעים משפטני האגודה פעמים רבות בתקשורת, להסברת עמדות האגודה ולהשפעה על הציבור. בצוות המחלקה כ-20 עובדות ועובדים, עורכי דין, מתמחים ועובדי שטח. נוסף לצוות הקבוע, לקחו חלק בפעילות המשפטית בשנה החולפת עוד כ-20 עורכי דין, שטיפלו בהתנדבות בתיקים שהפנתה אליהם האגודה.

האגודה הגישה בשנה החולפת 27 עתירות לבג"ץ (חלקן בשיתוף עם ארגונים אחרים) וכ-20 עתירות, תביעות, ערעורים ובקשות לבתי-המשפט המחוזיים, לבתי-הדין לעבודה, ולבית המשפט העליון. במהלך השנה השתתפו עורכי הדין של האגודה בכ-85 דיונים בבתי משפט בערכאות השונות.

הזכות לשוויון

התדיינויות:

- בג"ץ קיבל עתירה שהגישה האגודה בשנת 1997 נגד השר לביטחון פנים, המשטרה, שרות בתי הסוהר ואגף המכס והמע"מ, וקבע בפסק דין תקדימי, כי רשויות ציבוריות אינן רשאיות לפסול מועמדים לעבודה בשל גילם.
- בית הדין האזורי לעבודה בבאר שבע קבע בפסק דין תקדימי, כי יש לפצות אישה בגין הפלייתה לרעה בשכרה, בהשוואה לעובדים גברים באותו מקום עבודה. בית הדין קבע כי לעובדת ישולמו הפרשי השכר המגיעים לה, וכן פיצויי פיטורים, פיצויים בגין עגמת נפש והשפלה, ופיצויים עונשיים, המסתכמים בכ-40,000 ש"ח. לראשונה בתביעות מסוג זה נפסקו פיצויים בגין נזק שאינו נזק ממון, ובכך הביע בית הדין הכרה בכך שעצם ההפליה בעבודה על בסיס מין היא פסולה, ומחייבת פיצוי על הפגיעה בכבוד וסנקציה כלפי המעסיק.
- לאחר מאבק משפטי בן כתשע שנים, הודיע מנהל מינהל מקרקעי ישראל במאי 2004, כי משפחת קעדאן תוכל לרכוש מגרש ביישוב קציר במחירי 1995, השנה שבה ביקשו לראשונה לרכשו, ולבנות את ביתה ביישוב. זאת לאחר שבמשך שנים עשו הרשויות כל שביכולתן על מנת למנוע את קניית המגרש על ידי המשפחה, בניגוד לפסיקתו התקדימית של בג"ץ במרץ 2000, אשר קבעה מפורשות, כי אין להפלות בין יהודים לערבים בהקצאת קרקעות המדינה.
- בעקבות עתירת האגודה וארגונים נוספים, חברי פורום הקרקעות, נגד הוראות המעבר להפשרת קרקעות חקלאיות, קיבלה מועצת מקרקעי ישראל הוראות מעבר חדשות. ההוראות המקוריות קבעו הטבות מפליגות למחזיקים בקרקע חקלאית בעת שינוי יעודה, והיו צפויות

לשלשל ממון רב, מתוך נכסיו של כלל הציבור, לידי ישובים כפריים באזורי הביקוש במרכז הארץ ולידי יזמים וסוחרי קרקעות. הוראות המעבר החדשות צמצמו במידה ניכרת את הפגיעה בשוויון ובצדק החלוקתי. עתירה מתוקנת נגד ההוראות החדשות נדחתה, יחד עם עתירות שהגישו נציגי המגזר החקלאי. פסק הדין שימר את הישגו של הפורום – צמצום ניכר של הוראות המעבר.

- בעקבות ערעור שהגישה האגודה לבית המשפט העליון, הסכימה המדינה לפטור בני זוג מאותו המין מתשלום מס שבח ומס רכישה על העברת זכויות מבן זוג אחד למשנהו בדירת המגורים המשותפת שלהם, כשם שפטורים ממנו בני זוג הטרוסקסואלים.

כמו כן הוגשו במהלך השנה:

- עתירה לבג"ץ נגד ביטול שיטת המצרף כשיטת הקבלה החדשה לאוניברסיטאות (העותרים משכו את העתירה מטעמי סמכות של בית המשפט, אך השופטים ביקרו בחריפות את החלטת האוניברסיטאות לחזור לשיטת הפסיכומטרי כשיטת קבלה);
- עתירה לבג"ץ נגד החלטת הממשלה ומינהל מקרקעי ישראל להעניק הנחה של 90% לחיילים משוחררים בחכירת קרקע לבנייה בגליל ובנגב;
- שלוש תביעות לבתי הדין האזוריים לעבודה: בשם אישה, שפוטר מעבודתה לאחר שמעסיקה גילה שהיא בהיריון; בעניין פיטורים מפלים של עובדים ערבים באוניברסיטה העברית; ובדרישה לשלם לאדם גימלת שארים בעקבות מותו של בן זוגו.

מחוץ לכותלי בית המשפט:

- בעקבות מגעים עם גורמים במשרד הפנים הכיר שר הפנים במרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי כגוף מקצועי וציבורי לצורך הגשת התנגדויות לתוכניות מיתאר שונות, לפי חוק התכנון והבנייה.
- בעקבות פנייתנו לשרת החינוך הורתה השרה להקים שתי ועדות, לבדיקת טענות של הורים מן המגזר החרדי, על כך שבבתי-ספר ובסמינרים, השייכים לזרם החינוך החרדי, קיימת "מכסה" לקבלת תלמידות ממוצא מזרחי, בשיעור שלא יעלה על 30% מכלל התלמידות.
- האגודה פנתה לשר לביטחון פנים בעניין הריגת שני אזרחים ערבים בידי שוטרי מג"ב, בשני אירועים נפרדים, ודרשה לחקור באופן יסודי ומקיף כל מקרה של פגיעה בחייהם ובשלמות גופם של אזרחים ערבים בידי שוטרים.
- במסגרת חברותנו בוועד הפעולה לשוויון בדיני אישות לנשים ערביות, כתבה נציגת האגודה זכותון בנושא סמכויות בתי דין דתיים לעומת בתי משפט לענייני משפחה. הזכותון מפרט את המצב המשפטי לאחר תיקון חוק בתי המשפט לענייני משפחה, שהובלנו את חקיקתו, ואשר מאפשר לנשים ערביות, מוסלמיות ונוצריות, להגיש תביעות בענייני אחזקת ילדים ומזונות לבית המשפט לענייני משפחה.

זכויות חברתיות-כלכליות

התדיינות:

- בעקבות שתי עתירות, שהגישו האגודה (בשיתוף התנועה למלחמה בעוני, בינואר 2003) ועמותת מחויבות, נגד הקיצוץ בגמלאות הבטחת הכנסה, התעורר דיון ציבורי נרחב על הזכות לקיום אנושי בכבוד. בג"ץ הוציא תחילה צו, שהורה למדינה לנמק מדוע לא ייקבע סטנדרט לקיום מינימלי בכבוד, ומאוחר יותר החליט לא לדון בסוגיה זו, אלא להחזיר את הדיון לשאלה בדבר חוקתיות הקיצוץ בגמלאות הבטחת הכנסה, כפי שהתבקש בעת הגשת העתירה. העתירה תלויה ועומדת.
- בעקבות עתירה שהגישה האגודה לבג"ץ בוטל נוהל מפלה, שחייב שוכרי דירות פלסטינים מירושלים המזרחית להתייצב בבנק עם משכיר הדירה כתנאי לקבלת הסיוע שהם זכאים לו.
- שירות התעסוקה חזר בו מרישומן של שלוש נשים כסרבניות עבודה (ושלילת זכאותן לקצבת הבטחת הכנסה) בעקבות שני ערעורים שהגישה האגודה לבית הדין האזורי לעבודה בנצרת. לאחת מהנשים נרשם הסירוב לאחר שנשלחה פעמיים לקורסי הכשרה, כשהיא נעדרת את הכישורים הבסיסיים הנדרשים כדי להשתתף בהם, ולא התקבלה לקורסים, ולשתיים האחרות - לאחר שניסו לברר את זכותן לסרב לעבודה, שבה הוצע להן, תמורת משרה מלאה, פחות ממחצית שכר המינימום.
- עתרנו לבג"ץ נגד הליך החקיקה הבלתי ראוי של חוק ההסדרים. בעתירה נטען כי החוק - שיש לו השלכות מרחיקות לכת על בריאותם, רווחתם, זכויותיהם החברתיות ולעתים אף על הקיום בכבוד אנושי - של תושבי המדינה, מתקבל מדי שנה בשנה בהליכי חקיקה מזורזים, שאינם מאפשרים לחברי הכנסת לדעת על מה הם מצביעים, וללא קיום דיונים משמעותיים בוועדות הכנסת, המתמחות בנושאים הרלוונטיים. העתירה לוותה בתצהירים מח"כים מכל סיעות הבית (למעט המפד"ל). העתירה נדחתה, ואנו ממתנינים לנימוקי בית המשפט.

מחוץ לכותלי בית המשפט:

- נציגי האגודה פעלו, לבדם ובשיתוף עם ארגונים עמיתים, בתחומים הבאים: המאבק בתוכניות הכלכליות של הממשלה; המחסור החמור בקלינאי תקשורת במערכת החינוך המיוחד הערבית; הסעות לילדי החינוך המיוחד בבתי ספר ערביים; חקירות שעורך המוסד לביטוח לאומי בקרב התושבים הפלסטינים בירושלים המזרחית; מעמדן של נשים ערביות בשוק העבודה; הרחבת סל הבריאות וזכויות קשישים.

זכויות האדם בשטחים

התדיינות:

חלק נכבד מהפעילות המשפטית בשנה החולפת התרכז בנושא תוואי גדר ההפרדה, הפוגע בזכויות היסוד של עשרות אלפי פלסטינים, והופך את חייהם לבלתי נסבלים. האגודה הגישה לבג"ץ חמש עתירות, אשר תרמו ליצירת שיח משפטי וציבורי סביב פגיעת התוואי הנוכחי של הגדר במרקם חייהם של התושבים הפלסטינים ובזכויות היסוד שלהם.

בעקבות העתירה הראשונה, שהוגשה בדצמבר 2003, הוציא בג"ץ צו שמחייב את המדינה לנמק מדוע לא ייפתחו השערים בגדר ההפרדה בשעות סבירות במהלך היום, בארבעת הכפרים העותרים: גיוס, פלאמיה, פרעון וחירבת ג'בארה. בדיון בעתירה במאי 2004 ביקרו שופטי בג"ץ את התנהלותו של צה"ל באשר לפתיחת השערים, והקציבו לצדדים 45 ימים, כדי שינסו להגיע לפתרונות מוסכמים, שיאפשרו לתושבי הכפרים לנהל אורח חיים תקין ולעבד את שדותיהם.

עתירה שנייה הוגשה בינואר 2004, נגד מערך הצווים וההוראות שהוציא צה"ל, אשר הפכו את "מרחב התפר" - האזור שנכלא בין הקטע הצפוני של הגדר, שכבר נבנה, לבין שטח מדינת ישראל - ל"שטח צבאי סגור", והכפיפו את חייהם של הפלסטינים שבשטח למשטר היתרים הפוגע קשות בחופש התנועה שלהם, בזכות לקיום בכבוד ובזכות לחיי משפחה.

העתירה השלישית הוגשה במרס 2004, בתביעה לשנות את תוואי הגדר בנעלין שבאזור מודיעין, שהפריד בין תושבי הכפר לבין חלק ניכר מאדמותיהם החקלאיות, והרביעית, יומיים לאחר מכן, בשם תושבי הכפר הסמוך דיר-קדיס. בעקבות הגשתן עורך צה"ל בימים אלה בחינה מחדש של התוואי באזור, וחלק מהעבודות להקמת הגדר הופסקו. במאי 2004 הוגשה עתירה דומה בשם תושבים בכפר בודרוס, שמצפון לעיר מודיעין.

נוסף על העתירות בנושא תוואי גדר ההפרדה, הוגשו לבג"ץ עוד ארבע עתירות, הנוגעות לזכויות האדם בשטחים.

- בעקבות עתירת האגודה נגד סגירתן של חנויות בעיר העתיקה בחברון נפתחו מרביתן, לאחר שהיו סגורות במשך למעלה משנה, דבר שגרם לבעליהן ולבני משפחותיהם מצוקה כלכלית קשה.
- האגודה עתרה, ביחד עם המוקד להגנת הפרט, בדרישה לקצר את הצווים, שמכוחם גורשו מהגדה לעזה כיפאח ואינתיצאר עגירי, אחיו ואחותו של מחבל שצה"ל התנקש בחייו. הארגונים הסירו את עתירתם, לאחר שנמסר כי ועדה צבאית תדון בעניין פעם נוספת. הוועדה הצבאית פסקה, כי אינתיצאר עגירי תוכל לחזור ולהתגורר בגדה המערבית.
- האגודה עתרה, ביחד עם בצלם, בדרישה להורות על פתיחה בחקירת מצ"ח בכל מקרה שבו הרגו חיילי צה"ל אזרחים פלסטינים שלא לקחו חלק בלחימה במהלך פעילות צה"ל בשטחים.
- במאי 2004, בעקבות כניסת כוחות צה"ל לרפיח, הגישו האגודה, רופאים לזכויות אדם, המוקד להגנת הפרט ובצלם עתירה דחופה לבג"ץ, בשורה של דרישות הומניטריות הנוגעות

לתושבי רפיח, ביניהן לאפשר פינוי פצועים ומעבר אמבולנסים וציוד רפואי, ולחדש את אספקת החשמל, המים, המזון והתרופות לשכונת תל א-סולטן. השופטים דחו את העתירה וקבעו כי שש מתוך שבע הדרישות התייתרו לאור סיום המבצע ברפיח, אך הדגישו בפסק הדין כי על צה"ל מוטלת חובה לכבד את המשפט הבין-לאומי ההומניטרי בעת לוחמה ולהגן על חייהם ועל כבודם של התושבים.

- כמו כן הוגשה לבג"ץ, בשיתוף עם עדאלה וארגונים נוספים, בקשה נוספת לצו ביניים בעתירה שהוגשה לפני כשנתיים נגד שימוש צה"ל בפלסטינים כמגן אנושי במהלך הפעילות בשטחים.

האגודה מטפלת זה שנים בעניינם של תושבי המערות באזור דרום הר חברון, שצה"ל גירש ממקום מגוריהם. בצו ביניים ובהחלטת בג"ץ נקבע, כי צה"ל יאפשר לתושבים להתגורר באזור כבעבר, לרעות בו את צאנם ולעבד את שדותיהם. בפברואר 2004 הגישה האגודה בקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט בטענה שכוחות צה"ל נוהגים לבצע, כדבר שבשגרה, אימונים על גבי השדות המעובדים באזור, תוך זריעת הרס כבד למקור מחייתם של התושבים. בעקבות הגשת הבקשה הודיעה המדינה כי יצאה הנחיה המורה להימנע מפגיעה בשטחים מעובדים באזור, אך למרות זאת נמשכו האימונים. במסגרת הליך הגישור שעליו הורה בית המשפט, הציע צה"ל שיינתן לתושבים שטח חלופי. התהליך עדיין נמשך.

מחוץ לכותלי בית המשפט:

במחלקה המשפטית התקבלו בשנה החולפת פניות רבות מצד תושבי השטחים. למרבה הצער, בכל הקשור לזכויות האדם בשטחים, מספר הפניות גדול ושיעור ההצלחה נמוך. הפניות עסקו בין היתר באלימות מתנחלים ואי אכיפת החוק עליהם; הגבלות תנועה – סגר ועוצר, החרמת תעודות זהות ועיכובים בלתי מוצדקים במחסומים, אישורי מעבר לישראל, לחו"ל ובתוך השטחים, הסדרת מעבר מיכליות מים וסיוע הומניטרי, והגבלות על כניסת ארגוני סולידיריות וארגונים הומניטריים לשטחים; איתור עצורים; אלימות ונזק לרכוש מצד כוחות צה"ל; הוראות הפתיחה באש על תצפיתנים ולאורך גדר ההפרדה; איחוד משפחות; הריסות בתים.

זכויות האזרחים הבדואים בנגב

התדיינות:

- לראשונה בתולדות המדינה הכירו מוסדות התכנון ביישוב כפרי ערבי בנגב, בעקבות התנגדות שהגישה האגודה בשם הכפר דרג'את לתוכנית מתאר, שעל-פיה היו אמורים תושבי הכפר להשתלב בעיירה מתוכננת.
- האגודה הגישה עתירה לבג"ץ ועתירה מינהלית בדרישה לבטל את האישור להקמת היישוב גבעות בר שבנגב, ולהחזיר את אפיון היישוב המתוכנן ליישוב עבור האוכלוסייה הבדואית, בהתאם לייעודו המקורי.

- נמשך המעקב בנושא הקמת מרפאות ביישובים הבדואים הלא מוכרים, במסגרת דיונים בעתירה שהגישה האגודה ביוני 2000.

מחוץ לכותלי בית המשפט:

- נציגות האגודה פועלות, במסגרת פורום ביחד למען נגב צמיחה ושוויון, נגד תכנית הממשלה לבדואים בנגב.
- האגודה פועלת נגד החלטות ועדת הגבולות, שדנה בשאלת הארגון המוניציפלי של שבעה כפרים בדואים, הנמצאים בהליכי תכנון, והמליצה על הקמת מועצה ללא רציפות טריטוריאלית בין היישובים המרכיבים אותה וללא עצמאות כלכלית.

מעמד אזרחי

התדיינות:

- בעקבות עתירת האגודה לבג"ץ נגד נוהגו של משרד הפנים להתנות מתן שירותים לאנשים ששהו בישראל שלא כדין בתשלום "אגרת שהות יתר", הודיע משרד הפנים לבג"ץ, כי ניתנה הוראה ללשכות מינהל אוכלוסין להפסיק לאלתר את גביית האגרה, וזאת עד לביטול התקנה שעיינה את גבייתה.
- האגודה עתרה לבג"ץ נגד התיקון לחוק האזרחות, המעגן בחוק את ההחלטה על הקפאת הליכי איחוד משפחות שבהן בן או בת הזוג הזרים הם פלסטינים.
- ייצגנו פונים בערכאות השונות בנושאים הבאים: רישום במרשם האוכלוסין של אב לילד ישראלי, כשהאב הוא אזרח זר, ורישום של ילדים לאב ישראלי ולאם זרה; אינטר-ויזה – אשרה המאפשרת לבני זוג, ישראלית וזרה, לצאת את הארץ, להינשא, ולשוב יחד; חזרתו לישראל של אזרח זר, הנשוי לאזרחית ישראלית, שגורש מהארץ כשרעייתו הייתה בחודש התשיעי להריונה; יישום פסק-דין בעניין הליכי התאזרחות של תושבי השטחים לשעבר, שנישאו לאזרחים ישראלים; מתן מעמד של תושב קבע לאדם מחוסר אזרחות השוהה בישראל 30 שנה; הקניית אזרחות ישראלית לקטין עם התאזרחות הורה, ללא דרישת אפטרופסות בלעדית של ההורה; ומתן מעמד של תושב קבע לצעיר פלסטיני, הנרדף בשטחים על רקע נטייתו המינית. בחלק מהמקרים גרמה פתיחת ההליך המשפטי לפתרון עניינם האישי של העותרים, אך לא לפתרון העניין העקרוני. חלק מההליכים עדיין תלויים ועומדים.

מחוץ לכותלי בית המשפט:

חלק נכבד מהפעילות המשפטית בתחום המעמד האזרחי נעשית באמצעות התכתבויות עם הלשכות למינהל אוכלוסין ועם הלשכה המשפטית של משרד הפנים בשם פונים ופונות בעניינים של מרשם, מניעת טיפול, הזכות לחיי משפחה ועוד, ובאמצעות מגעים עם הפקידות הבכירה במשרד הפנים. נציגי האגודה נפגשו בשנה החולפת עם השר ועם יועציו, לדיון בנושאים עקרוניים ובמקרים פרטניים, הנמצאים בטיפולנו.

חירויות: הזכות לפרטיות, חופש הביטוי, חופש התנועה וחופש המצפון

- בפסק דין בעתירה שהגישה האגודה בשנת 1998, קבע בג"ץ כי הפרקטיקה הקיימת היום, שבה מועבר מידע ממרשם האוכלוסין לרשויות שונות ולבנקים, פוגעת בזכות לפרטיות מעבר לנדרש. בית המשפט הורה למדינה לחדול מהעברת נתונים ממרשם האוכלוסין, וקצב פרק זמן של חצי שנה לשם קביעת הסדרים חדשים, שיאפשרו העברות מידע במקרים בהם הדבר הכרחי, אך בהתאם לקריטריונים שיבטיחו פגיעה מינימלית בזכות לפרטיות.
- הגשנו לבית המשפט המחוזי בחיפה עתירה מנהלית, בשם עמותת "קול אחר בגליל", נגד סירובה של המועצה האזורית משגב להתיר קיום של אירועים או פעילויות "בעלי אופי פוליטי" במתקניה. העתירה נדחתה והוגש ערעור לבית המשפט העליון.
- פנינו ליועץ המשפטי לממשלה בעניין דרישה ממפעילי אתר אינטרנט להפעיל צנזורה על חומרים, שגולשים מפרסמים ב"אזור הפרסום החופשי" שבאתר.
- הגשנו עתירה מתוקנת (לנוכח הנסיבות הביטחוניות, שהשתנו מאז הוגשה העתירה המקורית בשנת 1999) בדרישה לבטל את ההכרזה על מצב חירום, הנמצאת בתוקף מאז קום המדינה ומוארכת מדי שנה. בעתירה נטען כי ההכרזה על מצב חירום מאפשרת הטלתן של הגבלות קשות על חופש הביטוי, פגיעה בזכות השביתה, בחופש ההתאגדות, בזכות הקניין ועוד, בניגוד לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.
- עתרנו לבג"ץ בדרישה להסיר מחסומים שהציבה המשטרה סביב שלוש שכונות ערביות בעיר לוד, במסגרת המלחמה בסחר בסמים. כל כניסה אל השכונות או יציאה מהן מותנית במעבר דרך מחסום משטרה, בעיכובים, בתחקירים ובחיפושים שרירותיים, אשר מלווים לעתים גם בטרטורים ובהשפלות. בעתירה נטען כי המלחמה בסמים היא תכלית ראויה, אך אין להטיל מגבלות גורפות על אזורים שלמים ולפגוע באופן בלתי סביר בזכויותיהם הבסיסיות ביותר של התושבים לחופש תנועה, לפרטיות, לכבוד ולשוויון.
- פנינו לאלוף פיקוד העורף, לשר הפנים ולמשנה לפרקליטת המדינה בבקשה לבטל את ההגבלות הקשות, שהוטלו על מרדכי ואנונו לאחר שחרורו מהכלא.
- בעקבות עתירה לבג"ץ שהגישה האגודה בפברואר 2003, בשמו של סרבן המצפון דרור בוימל, הוא שוחרר משירות צבאי. בעקבות פנייתנו לשר הביטחון בעניין חריגה מהמדיניות, הקיימת מזה עשרים שנה, לפטור את חברי קהילת עדי יהווה משירות מטעמי מצפון, הובהר לנו שהמדיניות עומדת בעינה, וטופלו שני מקרים פרטניים, שבהם נמנע פטור מחברי הקהילה. כמו כן, ייצגנו חמישה סרבני מצפון שנשפטו לשנת מאסר, בהליך שבו נדונה בקשת המשטרה הצבאית להעבירם לכלא אזרחי, ואנו מטפלים בפנייתנו של חייל שביקש פטור מנשיאת נשק מטעמי מצפון.

אשפוז פסיכיאטרי כפוי

- בעקבות עתירת האגודה ממרס 2001 קיבלה הכנסת תיקון לחוק טיפול בחולי נפש, הקובע את זכותו של אדם המאושפז בכפייה לייצוג בפני ועדה פסיכיאטרית באמצעות עורך דין מהסיוע המשפטי (באשפוז אזרחי) או מהסנגוריה הציבורית (באשפוז פלילי), ואת החובה ליידע את המאושפז על זכותו זו. נקבע כי החוק יוחל בהדרגה, וביצועו יושלם עד לחודש מרס 2007.
- בעקבות ייצוג אנשים שאושפזו בכפייה בפני ועדה פסיכיאטרית, וכן שני ערעורים שהוגשו לבית המשפט המחוזי נגד החלטות ועדה פסיכיאטרית, שוחררו מאשפוז בכפייה ארבעה בני אדם. אחד מהם היה אדם שאשפוזו הוארך שוב ושוב במשך כשלוש שנים בשל העדר מערכת תמיכה בקהילה, ובעקבות הגשת הערעור נמצא עבורו הוסטל. כמו כן, אנו מייצגים צעירה חולת בולימיה בדרישה לבטל את מינוי הוריה כאפוטרופסים עליה, מינוי שאיפשר להם לאשפזה בכפייה.

זכויות אסירים

התדיינויות:

- בעקבות עתירה שהגישו האגודה וארגונים נוספים לבג"ץ בשנת 2002 בוטלה תקנה, המאפשרת למנוע פגישה של אסיר עם עורך דין. ביטול התקנה אמור להיכנס לתוקף בחודש נובמבר 2004.
- עתרנו לבג"ץ נגד הגבלת אסירות בנווה תרצה בפגישה עם עורכי דין.
- עתרנו לבג"ץ, יחד עם רופאים לזכויות אדם, באמצעות התוכנית לזכויות אדם בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, בדרישה לספק מיטה לכל אסיר ולאסור על הלנתם של אסירים על הרצפה.
- ייצגנו פונים בערכאות שונות בעניין הזכות לשימוע הוגן בפני "ועדת אסירי עולם", הדנה בבקשותיהם של אסירי עולם לצאת לחופשות; בדרישה לפרסם את החלטות ועדות השחרורים, הדנות בשחרור מוקדם של אסירים; ובעניין השיקולים שוועדת השחרורים רשאית לשקול לגבי החומר המבסס את החלטתה ושמירה על הליך הוגן וזכות הטיעון בפני הוועדה.

מחוץ לכותלי בית המשפט:

- הגשנו הערות מפורטות למשרד המשפטים, בעניין הצעת חוק סדר הדין הפלילי (תיקון) – גילוי תסקיר ותוצאות בדיקות וחקירות), התשס"ג-2003, הפוגעת בזכות הנאשם להליך הוגן ובעקרון חופש המידע. בעקבות הערותינו, וכן בעקבות הערות של הסנגוריה הציבורית, הסוגיה נבחנת מחדש.

- הבענו תמיכה בהצעת חוק בעניין כבילת עצורים ואסירים בדרך לבית המשפט. השתתפנו בדיוני ועדת החוקה של הכנסת, והצענו שינויים אחדים, אשר חלקם התקבלו.
- העלינו בפני השר לביטחון פנים, מנכ"ל משרדו וח"כים מוועדת הפנים חשש לפגיעה בזכויות האסירים ובתנאי הכליאה בעקבות הצעת חוק להפריט בתי סוהר (הצעת חוק להקים בית סוהר פרטי כמודל ניסויי). הגשנו נייר עמדה והבענו התנגדות עקרונית, וכן הסתייגויות מפורטות והצעות לשינויים. החוק עבר, אך רבות מהערותינו התקבלו.
- בעקבות הודעתו של נציב שירות בתי הסוהר, לפיה אם יגיש יגאל עמיר בקשה להינשא, היא תידחה, פנינו לממלאת מקום היועץ המשפטי לממשלה בבקשה שתנחה את שירות בתי הסוהר לאפשר ליגאל עמיר להינשא. הדגשנו כי זכויות האדם של האסיר אינן נעצרות בשערי הכלא, ומוצדק לפגוע אך ורק באותן זכויות, שקשורות מעצם טיבן למאסר.

זכויות מהגרי עבודה

- בעקבות עתירת האגודה מפברואר 2003 התעורר שיח ציבורי בנושא מעמדם של ילדים של מהגרי עבודה, שגדלו בארץ שנים רבות, ומצאו את עצמם בהגיעם לבגרות חסרי מעמד וזכויות בישראל. העתירה הובילה להקמת ועדת שרים, וזו אמורה לבחון את הנושא ולגבש את עמדת הממשלה. האגודה עוקבת אחר עבודתה של ועדת השרים. מינהלת ההגירה נענתה לפנייתנו ונמנעת, עד להחלטת הוועדה, מגירוש ראשי משפחה שלהם ילדים בארץ. במשך השנה טיפלנו בעניינם של מספר אזרחים זרים, והבאנו לשחרורם ממעצר בהתאם להסכמות אלה. בין השאר, שוחרר בערבות מהגר עבודה, אב לילד בן 12 וחצי שנולד וגדל בישראל, בעקבות ערעור מינהלי שהגשנו לבית המשפט המחוזי בתל-אביב נגד מעצרו.
- בעקבות עתירת האגודה וארגונים עמיתים מפברואר 2003 הודיע המוסד לביטוח לאומי, כי לסעיף בחוק ההסדרים, השולל ממהגרי עבודה השוהים בארץ שלא כחוק את גמלאות הביטוח הלאומי, תינתן פרשנות ליברלית ומקלה, אשר תמנע את הפגיעה בהם.
- בעקבות עתירת האגודה וארגונים עמיתים מיולי 2002, הורה היועץ המשפטי לממשלה, שככלל, יקוצר פרק הזמן שעד להבאת מוחזקים במשמורת (אזרחים זרים לפני גירוש) בפני בית הדין מ-14 יום ל-4 ימים. כמו כן, הורה היועץ המשפטי לממשלה על העברת בית הדין מאחריות משרד הפנים לאחריות משרד המשפטים, דבר שימנע ניגוד עניינים ויגביר את עצמאותו השיפוטית. השינויים אמורים להיכנס לתוקף לאחר 31.5.04. העתירה עדיין תלויה ועומדת, בדרישה לקצר את פרק הזמן שעד להבאה בפני בתי-הדין ל-24 שעות (כמו לגבי עצורים בתחום הפלילי) ולשנות את הליך המינוי של השופטים, הממונים כיום בהמלצת משרד הפנים.

פעילות ציבורית

המחלקה לפעילות ציבורית ולהסברה פועלת במישור הציבורי והתקשורתי במטרה להעמיק את המודעות והמחויבות של כלל החברה הישראלית לזכויות האדם והאזרח, ולהשפיע על בעלי תפקידים ממלכתיים, במגמה להגביר את רגישותם לזכויות אזרח ולפגיעות בהן. בצוות המחלקה 9 עובדות ועובדים ולצידם עשרות מתנדבות ומתנדבים.

תקשורת

תקשורת בישראל: נכתבו ונשלחו כ-200 הודעות לעיתונות. השנה השקיעה האגודה מאמץ מיוחד בהעמקת הקשר עם הציבור הערבי בישראל, בין השאר באמצעות הידוק הקשרים עם התקשורת בערבית. כחלק מהמאמץ להידוק הקשר מתורגמות ההודעות לעיתונות לערבית, וכתוצאה מכך גברה החשיפה לפעילות האגודה בתקשורת בערבית.

עובדי האגודה וחברי ההנהלה השתתפו בקביעות בפנינת זכויות האזרח, המשודרת בימי חמישי ביומן הצהריים ברשת ב' של קול ישראל, והתראיינו לעתים קרובות גם בתכניות אחרות ברדיו ובטלוויזיה. בין השאר הופיעו נציגי האגודה במשדר "פוליטיקה" בערוץ 1 בנושאי הקיצוץ בקצבאות הבטחת ההכנסה והזכות לקיום בכבוד; בערוץ 1 ובתוכנית של לונדון וקירשנבאום בערוץ 10, בנושא הדיון על גדר הפרדה בבית הדין הבינלאומי בהאג; ובתוכניות שונות בערוצים 1, 2 ו-10, בנושא הטלת הגבלות מינהליות על מרדכי ואנונו.

בשבוע זכויות האזרח בדצמבר 2003 שודרו בקול ישראל פינות מיוחדות, שהציגו קשת של נושאים בזכויות האדם באמצעות סיפורם האישי של בני אדם שזכויותיהם נפגעו, ואשר נאבקו בהצלחה נגד הפגיעה בסיוע האגודה. אנשי מחלקת החינוך, רכזי פניות הציבור, עורכי הדין והיועץ המשפטי השתתפו בתוכניות שונות בקול ישראל ובגלי צה"ל, ופורסמו כתבות בעיתונים. לאורך כל השנה קיבלו פעולותיה של האגודה חשיפה גם בדיווחים באתרי החדשות באינטרנט, תחום שחלה בו התפתחות משמעותית בשנה החולפת.

תקשורת זרה: התקשורת הזרה גילתה השנה עניין רב בפעילות האגודה, במיוחד בנושא גדר ההפרדה, התיקון לחוק האזרחות וההגבלות שהוטלו על מרדכי ואנונו לאחר שחרורו מהכלא. בין היתר התראיינו עובדי האגודה לתחנות רדיו בארצות הברית, קנדה, אירופה ואוסטרליה, ל-BBC ולטלוויזיה הקנדית והיוונית, והתפרסמו כתבות גדולות על פעילות האגודה בכתב עת גרמני וב-CHICAGO TRIBUNE.

הציבור מוזמן

האגודה מקיימת קשרים שוטפים עם ציבור חבריה ותומכיה ועם הקהל הרחב, בין השאר באמצעות כנסים ואירועים, שאליהם מגיעים מאות משתתפים, ובאמצעות מודעות וקמפיינים באמצעי התקשורת.

- ביוני 2003 התקיים אירוע ההתרמה השנתי של האגודה, שבו הופיעו בהתנדבות שלום חנוך ומשה לוי במופע "יציאה", בפני קהל גדול באולם "נגה" ביפו. האירוע, שהיה מפגן תמיכה באגודה ובמטרותיה, היה מוצלח גם מבחינה כלכלית, ובעזרתו התקבלו תרומות נכבדות מיחידים ומגורמים עסקיים.
- ביולי 2003 נערך בתל אביב (במסגרת האספה השנתית של האגודה) דיון ציבורי בנושא "למי שייכות אדמות המדינה": מדיניות חלוקת הקרקעות בישראל – השלכותיה על עקרונות הצדק החלוקתי והשוויון.
- לרגל יום זכויות האדם הבין-לאומי, החל ב-10 בדצמבר, קיימה האגודה, בשיתוף עם הפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, כנס בנושא האבטלה ומדינת הרווחה, תחת הכותרת "לכו לעבוד".
- במהלך החודשים ינואר-מרס 2004 יצאה האגודה בקמפיין ציבורי נגד תוואי גדר ההפרדה. הקמפיין כלל פרסום מודעות בכל מקומוני רשת שוקן ובמוסף "הארץ" בסופי השבוע, ובד בבד התפרסם באתרי אינטרנט שונים קמפיין, שצפו בו אלפי גולשים. מאות מהם שלחו תגובות לאגודה.
- במרס 2004 קיימה האגודה כנס בנושא "נשים במאבק – פעילות נשים במאבק על זכויות האדם", שבמסגרתו הוענק אות זכויות האדם על שם אמיל גרינצוויג לנשות הארגון "מחסום Watch", על פועלן להגנה על זכויות פלסטינים במחסומים. בדיון השתתפו פעילות זכויות אדם מארגונים שונים, והופיעה בהתנדבות הזמרת יעל לוי. במבואה הוצגה תערוכת כרזות בנושא זכויות אדם, שהכינו סטודנטים ממכללת אסכולה-מימד תל אביב, בהנחייתו של יוסי למל.
- באפריל 2004 חברה האגודה לאגינדה, ידיד, שתי"ל וארגונים אחרים, לקיום כנס בנושא: האם קיים חופש ביטוי חברתי כלכלי בשידור הציבורי, בהשתתפות משפטנים ואנשי תקשורת.
- במאי 2004, בעקבות פעילות כוחות צה"ל ברפיח, שבמהלכה בוצעו הריסות בתים וירי לעבר מפגינים, קיימה האגודה פעילות ציבורית נמרצת במחאה על הפגיעה הבוטה בזכויות האדם. זאת באמצעות יזום ראיונות בתקשורת, הודעות לעיתונות, ומודעות שקראו "יש גבול למה שמותר לעשות בשם הביטחון".
- האמן מנשה קדישמן ניאות לתרום מיצירתו לאגודה. היצירה עובדה לגלויה ולכרזה. לקראת שבוע זכויות האזרח 2003 צורפה הגלויה למוסף "הארץ", וכך הגיעה לכמאה אלף בתים

בישראל. מאות אנשים שלחו את הגלויה בחזרה לאגודה בבקשה לתמוך במטרותיה, לתרום, או להצטרף אליה כחברים.

- לראשונה בתולדותיה, הפיקה האגודה קליפ אינטרנט בנושא הפליה בעבודה. הקליפ ממחיש את ההפליה שבה נתקלים דורשי עבודה על רקע לאום, מוצא, מין, גיל ומוגבלות, זאת בניגוד לחוק שוויון הזדמנויות בעבודה. הקריין אלי ישראלי הוסיף בהתנדבות קריינות לקטע. הקליפ הופץ באתרי אינטרנט ובתפוצות אימייל, והוצג בין השאר באתרים! walla ו-msn. הוא זכה לתגובות חמות, ובימים אלה הוא משודר בערוץ 2 על בסיס זמן קהילה.
- **קשרים בחו"ל:** המנהלת הכללית של האגודה השתתפה בכנס של הפדרציה העולמית של ארגוני זכויות אדם (FIDH) באקוואדור; נציגת ההנהלה השתתפה בכנס של אירו-מד (פעילי זכויות אדם ושינוי חברתי מאירופה ומהמזרח התיכון) בנפולי; היועץ המשפטי הרצה בפני קבוצת שופטים ומשפטים בכירים מאנגליה, וכן נתן סדרת הרצאות על ביטחון וזכויות אדם בפני בעלי מקצוע בתחום של זכויות אדם, אנשי אקדמיה והקהל הרחב בקנדה ובארצות הברית; נציגי האגודה נפגשו עם משלחות רבות ושונות, לרבות נציגי UNESCO, חברי הסגל הדיפלומטי בישראל, נציגי ממשלות ונציגי קהילות יהודיות ונוצריות.

פניות הציבור

צוות פניות הציבור של האגודה מעניק לפונים לאגודה יעוץ וסיוע בטלפון, בכתב ודרך אתר האינטרנט, חמישה ימים בשבוע. הצוות בשלושת הסניפים מונה מעל 30 מתנדבים, שחלקם הגדול ממשיך להתנדב באגודה זו השנה השנייה. השנה השתתפו המתנדבים בהשתלמות בנושא זכויות אסירים, וכן התעדכנו באופן שוטף בנוהלי משרד הפנים, המשתנים תכופות (לעתים בעקבות פעילות האגודה).

צוותי פניות הציבור בסניפי האגודה טיפלו בשנה החולפת בכ-4,500 פניות. בחלק מהפניות מטפלים המתנדבים בעצמם, בהנחיית רכזי פניות הציבור ובליווי משפטי. גם פניות שאינן נוגעות לתחום טיפולה של האגודה נענות, ומתנדבי פניות הציבור מנחים את הפונים ומפנים אותם לגורמים המתאימים. כמו בשנים שעברו, חלק מרכזי של פניות הציבור נוגע להפרת זכויות מצד משרד הפנים. נושאים בולטים אחרים הם זכויות כלכליות-חברתיות וזכויות בהליך הפלילי. פניות בנושא זה מטופלות במסגרת קו מיוחד לפניות אסירים, המופעל פעם בשבוע בידי סטודנט למשפטים, בתמיכת עורכת דין המתמחה בנושא.

מרכז המידע

מרכז המידע כולל ספרייה ענפה, מאגר מסמכים ואתר אינטרנט בעברית, בערבית ובאנגלית - ייחודיים הן בהיקפם והן בתוכניהם - בנושא זכויות האדם. המרכז מספק מידע לצורכי הפעילות השוטפת של האגודה, ומשיב לבקשות מידע המגיעות מסטודנטים, חוקרים, תלמידים, עיתונאים וארגוני זכויות אדם בארץ ובחו"ל. בשנה החולפת הגברנו את קצב העדכון של האתרים בערבית ובאנגלית, וכתוצאה מכך חלה עלייה משמעותית במספר הדפים הנצפים בהשוואה לשנה שעברה - באתר בערבית גידול של יותר מ-100%, ובאנגלית גידול של מעל 50%. עד נובמבר 2003

עמד מספר הדפים הנצפים באתר האינטרנט של האגודה בשלוש השפות בשנה החולפת על כ- 17,400 בחודש: כ-13,650 דפים נצפים לחודש במוצע באתר בעברית, כ-700 בערבית וכ-3,000 באנגלית. מאז דצמבר נרשם ממוצע חודשי של כ-32,500 דפים נצפים באתר בשלוש השפות. כמו כן פנו דרך האתר בשנה החולפת יותר מ-150 אישה ואיש בבקשה להצטרפות לאגודה, וכ-200 נוספים - בתגובות ובבקשות למידע.

ביולי 2003 פורסמה הסקירה השנתית של האגודה על מצב זכויות האדם בישראל ("תמונת מצב"). בין הנושאים המרכזיים בדוח התריעה האגודה על הפגיעה הקשה בזכויות החברתיות, על התערערות יסודות הדמוקרטיה בישראל ועל הפגיעה בזכויות האדם בשטחים. הדוח זכה לכיסוי תקשורתי נרחב ברדיו ובעיתונות הכתובה והמקוונת בישראל, ועורר עניין רב גם בתקשורת באירופה ובארצות הברית.

לקראת שבוע זכויות האזרח בדצמבר פרסמה האגודה חוברת הסברה, המציגה את פעילות האגודה בשנים 2002-2003 באמצעות סיפוריהם האישיים של אנשים שנאבקו על זכויותיהם בסיוע האגודה, תמונות, עובדות ומספרים. החוברת הופצה בקרב אנשי ציבור, קובעי מדיניות מהאקדמיה, מתחום המשפט ומהמוסדות הממלכתיים, וכן הופצה לאנשי תקשורת.

בכנסת

רכזת קידום המדיניות פועלת, בשיתוף עם צוות המחלקה המשפטית, באמצעות השתתפות בקואליציות של ארגונים, העלאת יוזמות חקיקה ומפגשים עם חברי כנסת, פקידים בכירים וקובעי מדיניות. בין הנושאים המרכזיים בשנה החולפת, נוסף על אלה שהוזכרו בפרק הפעילות המשפטית:

- הגשנו לוועדת החוקה של הכנסת הערות מפורטות על הצעת חוק מימון טרור, המעניקה לממשלה סמכויות רחבות להתמודד עם טרור, ומאפשר פגיעה בזכויות יסוד של בני אדם באופן מינהלי - ללא הליך הוגן ומחוץ להליך הפלילי. אנו משתתפים בדיוני הוועדה בניסיון להשפיע על עיצוב הצעת החוק ועל ניסוחה.
- פעלנו עם ארגונים אחרים בקרב חברי כנסת לקידום הצעת חוק להסדרה אלטרנטיבית של נישואין וגירושין, ונגד הצעת חוק לאיסור תרומות לעמותות ממדינות זרות, שעלול לפגוע באופן משמעותי בפעילותן של עמותות.
- בשבוע זכויות האזרח יזמנו ישיבות מיוחדות בוועדות הכנסת ודיון במליאת הכנסת לכבוד יום זכויות האדם הבין-לאומי. ועדת חוקה, חוק ומשפט ייחדה ישיבה לדוח האגודה ולפעילותה.